

BEYAZ LEYLEKLERİN, CICONIA CICONIA, TÜRKİYEDE YAYILMALARI

Dr. H. KUMERLOEVE

Çeviren: İ. ŞENGÜN

Beyaz leyleğin tam manâsiyle kuluçkaya yattığı ve çok yayılmış olarak tanındığı yer küçük Asyadır. Ona nispeten alçak yerlerde ve bazan Toros dağlarında sık sık tesadüf edilir.

DANFORD'un onu yalnız iç Anadolunun ağaçlık bölgelerinde ağaçlar ve binalar üzerinde görmesi seyahatının ilk günlerinde yaptığı müşahadelere dayanır. Buna mukabil SCHRADER'in onu Mersin'de göçücü kuş olarak tanıması dikkati çeker. Hâlen beyaz leylek Akdeniz sahillerinde, münbit Çukurovada, Antitorosların elverişli yamaçlarında ve vadilerinde kuluçkaya yatar. Hattâ bazı hallerde yol güzergâhlarında endüstri bölgelerinde ve teneke damlarda yuvasını yaptığı müşahade edilir. (EBER-KUMERLOEVE) (*).

Genel olarak bu geniş bölge meskûn değildir (Meselâ Antitorosların yüksek bölgeleri arasında kalan çok derin vadiler) veya hutta hemen hemen iskân edilmemiş gibidir (bilhassa Torosların yüksek kısımları veya İskenderun körfezinin sıcak ve kuru hinterlandı) ve nihayet leylekler için azçok elverişli hayat şartlarını haiz düzlük bölgelerdir. Bilhassa Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin denize yakın olan bataklık bölgelerinde ve delta teşkil ettikleri yerlerde leylekler için bol besin maddesi bulunmaktadır.

Meselâ Haruniye'de 1953 te iki çift leylek gördüm. Ağaçlar üzerinde yuva yaptılar. Dört yavru hasıl ettiler. Diğer taraftan 1956 da Osmaniyede aşağı yukarı 12-15 yuva en çok tahta ve ot damlar üzerinde ve yalnız bir yuva da teneke damlar üzerinde görülmüştür. Ben daha az sayıda yuvayı esaslı bir plân dahilinde şehri tetkik

(*) 1956 da Ankarada iki leylek yuvasını bacalar üzerinde ve üç taneisini de silolar üzerinde gördüm. Çankırı üzerinde inşası tamamlanmadan kalmış büyük bir ticarethane binası Ankarada kuluçkaya yatan bir leylek familiesinin sevdiği bir ikâmetgâh idi.

edemedim Adana'da gördüm. Aşağı yukarı sekiz on çift de şehrin içinde ve banliyosundaki istasyon binasının üstünde vardı. Daha önce SCHRADER Mersin'de değil Adana'da leyleklerin kuluçkaya yattıklarını ileri sürmüştür. Bu gün dahi Mersin bölgesinde leyleklerin daha az olduğu müşahade edilmektedir. Mamafih HOLLOW leyleklerin Ereğli (Konya) ve İstanbul'da kuluçkaya yattıkları halde Mersin'de yatmadıklarını söylemektedir ki, ben de leyleklere Mersin bölgesinde Temmuz sonu ile Ağustos başlangıcında rastlamadım. Buna mukabil Tarsusta, Antalyada, batı Torosların ön yamaçlarında onlara tesadüf ettim. Buralarda leylekler batı küçük Asyanın bir çok yerlerinde olduğu gibi boldur. Bir kere işaret edildiği gibi *Ciconia ciconia*'lara, meselâ Gülek yaylasında, Bürücek, Karapınar, Çiftahan bölgelerinde ve diğer yüksek bölgelerde (meselâ Pozantı, I. Ulukaya), diğer taraftan İskenderunun sahil ve hinterlant kısımlarında, Gazi Antep-Nizip, Birecik bölgesinde çok az tesadüf edilir (Bak WEIGOLD). Halep'te hiç bir leylek yuvası görmedim, her ne kadar Şam'da kuluçkaya yattığı söyleniyorsa da bunu yakinen tesbit edemedim.

Beyaz leylekler küçük Asyaya Mart ayının 10 undan itibaren gelmeye veya oradan geçmeye başlamaktadırlar. 1901 de BRAUN bir Martta onları İstanbulda gördü ve KRÜPER 1872 senesinin 25 Martında Nymphion da kuluçkaya yatan leylekleri müşahade etti. Leylekler Türkiyenin doğu kısımlarına, meselâ Erzurum'a Nisan başlarında muvasalat etmektedirler (MC GREGOR). Nisan ve Mayıs aylarında normal olarak göçler devam etmektedir (Bak SCHÜZ ve WEIGOLD kuş göçleri atlası 1931). SCHRADER leylek göçlerini Mersin'de 18 Martta, DANFORD Ceyhanda 29 Martta, HOLLOW ise Konyada 4 Mayısta ve Pozantıda 12 Mayısta tesbit etti. 1953 yılında da ben Nisanın ilk haftalarında Makedonya ve Trakyada büyük leylek göçlerini müşahade ettim. 12 Nisanda takriben 800 leyleği Manyas gölü üzerinde, 20 Nisanda bir çok leyleklere Konya bölgesinde, 22 Nisanda 30 leyleği Kırıkhandada, 25 Nisanda 120 leyleği Şam'da, 3 ve 13 Mayıs arasında hemen her gün 100 lerce leyleği Amik gölü ve Antakya üzerinde kuzey batıya doğru uçarken, 16 Mayısta saat 9-11 arasında takriben 600 leylekten ibaret bir sürüye yine kuzey batı istikametinde uçarken, 17 Mayıs'ta yine yüzlercesini aynı istikamette, 19 Mayısta 20-30 taneyi ve nihayet 24 Mayısta ihtimal sonuncuları olan 15 leyleği müşahade

ettim (*). 25 Mayıs'ta Murat başından ayrıldığı için daha sonraki göçleri belki göremedim. Bu tarihlerden sonra vukua gelen leylek göçleri bilhassa ANTONIUS tarafından 13 Mayıs 1918'de (Nazaret bölgesinde 300-400 leylek), BRAUN tarafından 16 Mayıs 1902'de (İstanbul) ve RAMSAY tarafından 20 Mayıs 1907'de (Konya bölgesinde zikredilmektedir. SCHÜZ Mayıs başında Süveyş kanalı bölgesinde rastladığı sürüler ile Amik gölü bölgesinden geçen leylekleri nazarı itibare alarak Mayıs sonlarında da leylek göçlerinin Anadolu'da vukua geldiğini mümkün görmektir. (Bak. Vogelwarte 18, 1955 S. 8).

Anadolu'da kuluçkaya yatan leyleklerin göçleri Ağustosun biri ile onu arasında ve en çok 20-30 Ağustos arasında vuku buluyormuş gibi görünmektedir. BİRD Fevzi paşa civarında Arslan gölünde Haziran sonlarında büyük leylek sürüleri gördüğünü zikretmektedir. 1956'da henüz 27 Temmuz'da bulutsuz semada saat 12 ye doğru 50-270 leyleğin daireler çizerek 1600 metre yükseklikte olan ve müşahedeyi yaptığım Bürücek yaylasının 1000 metre üstünde dolastıklarını ve yavaş yavaş Ak dağdan Güney-Güney doğu istikametinde uçtuklarını hayretle müşahede ettim. Manzara cazip ve enteresandı. İstanbul'da leyleklerin geri dönüşü 1956 yılında sekizinci ayın 10 un'da başlamıştır. (E. HİRZEL, mdl). Ağustosun 16 sında Tarsus, Adana, Dört yolda leyleklerle meskûn yuva görmedim. VASVARI de 1936 ve 1937'de leyleklerin Ağustos ortasında gittiklerini tespit etmiştir. Diğer taraftan 1953 senesinde 24-26 Ağustos tarihleri arasında Ankara, Polatlı, Akhisar, İzmir arasında yuvalarında oturan birçok leylekler müşahede ettim. Ancak Ağustos sonunda ve Eylül başında İzmir, Manisa, Balıkesir, Yalova arasında bütün leylekler gitmişlerdi. WADLEY'e göre orta Anadolu'daki leyleklerin gidişi Ağustosun ikinci yarısında vukua gelmektedir. Ankarada kuluçkaya yatan bir leylek çifti 23 Ağustosta görülmez olmuşlardı (KUMERLOEVE ve NIETHAMMER). 1956'da yapılan diğer müşahedeler şunlardır: 20 Ağustosta takriben 50 leylek Antakyanın doğusunda Asî nehri bataklıklarında, 25 Ağustosta 30 dan fazla leylek Ürdün çölünde ve yine aynı tarihte 3 küçük leylek gurubu Amman'ın kuzeyinde, 6 Eylül'de takriben 500 leylekten ibaret bir leylek sürüsü Adana'nın batısında, 9 Eylül'de İs-

(*) 25 Mayıs'ta Murat başından ayrıldığı için sonradan yapılmış olması muhtemel olan göçleri müşahede edemedim.

tanbul'da Marmara denizi bölgesinde ve denizden 1/2-1 metre yükseklikte uçan sürüler (BRAUN deniz seviyesinden 10 metre yüksekte uçan sürülerden bahsetmektedir), 11 Eylülde yuvarlak bir sürü halinde takriben 80 leylekten ibaret bir sürü İstanbul boğazı üzerinde güneye doğru giderken müşahade edilmiştir. Türkiyenin Karadeniz sahillerinde leylek göçleri hakkında münferit müşahedeler mevcut olduğu halde (Meselâ Çatalağzında OGİLVİE tarafından), leyleklerin oralarda kuluçkaya yattıklarına dair bir malûmatın zikredilmemiş olması dikkati çeker. İnebolu'da hiç bir leylek yuvası bulunmadı (KUMERLOEVE ve NİETHAMMER). Onun için bu bölgelerde yeni araştırmalar lüzumludur. Göç esnasında dinlenen veya yiyecek arayan leylek sürülerine tesadüf etmek gayet tabiidir. KOEHLER'e göre 1918 de güneye doğru giden leylekler Pozantı'da bir gün istirahat için ve yem bulmak için kalmışlar ve orada Çokakıt çayının bir çok kurbağalarını esash surette temizlemişlerdi. 1953 te Amik gölünde çok fazla kurbağa olduğu halde böyle bir olaya tesadüf etmedim.

LİTERATÜR

- ANTONIUS, O.: D. Zool. Garten 2, 1929
BİRD, C. G.: Ibis (XIV) 1, 1937
BRAUN, F.: Journ. f. Ornith. 56, 1908
DANFORD, C. G.: Ibis (IV) 1, 1878; 4, 1880
EBER, G.: Ornith. Mitt. 5, 1953
HOLLOM, P. A. D.: Ibis 97, 1955
KOEHLER, O.: Beih. Arch. Schiffs- u. Tropenhyg. 27, 1923
KRÜPER, Th.: Journ. f. Ornith. 17, 1869; 23, 1875
KUMERLOEVE, H.: Ornith. Mitt. 6, 1954
KUMERLOEVE, H.: Anzeig. Ornith. Ges. Bayern 4, 8, 1957
KUMERLOEVE, H.: Türk Biologi Dergisi 8, 2/3, 1958
KUMERLOEVE, H.: & G. NIETHAMMER: Journ. f. Ornith 82, 93
1934/35.
McGREGOR, P. J. C.: Ibis (X) 5, 1917
OGİLVİE, J. H.: Ibis 96, 1954
RAMSAY, L. N. G.: Ibis (X) 2, 1914
SCHRADER, G.: Ornith. Jahrb. 2, 1891
VASVARİ, M.:
WADLEY, N. J. P.: Ibis 93, 1951
WEİGOLD, H.: Journ. f. Ornith. 60, 61, 1912/13